

Turinys

- Pratarmė / 6
- Apie ką ši knyga / 7
- Kaip atsiranda įdomios vietos / 8
- Kaip naudotis šia knyga / 9

GEOGRAFINIAI SIMBOLIAI / 14

- 1 Lietuvos vidurys / 16
- 2 Lietaukos upelis / 18
- 3 Juozapinės kalvos / 22
- 4 Gireišių punktas / 24

GEOLOGINĖ PRAEITIS / 26

- 5 Žemės gelmių informacijos centras / 28
- 6 Velnipilis / 30
- 7 Papilės atodangos / 32
- 8 Vetygalos atodanga / 34
- 9 Pūckorių atodanga / 36

VANDENYS / 38

- 10 Smardonė / 40
- 11 Saidė / 42
- 12 Nemuno delta / 44
- 13 Sartai / 48
- 14 Lūkstas / 50
- 15 Dusios ežeras / 52
- 16 Žuvintas / 54

GYVOJI GAMTA / 56

- 17 Balinis vėžlys / 58
- 18 Bitininkystė Dainavos girioje / 60
- 19 Ventės ragas / 62
- 20 Rūdninkų giria / 64
- 21 Stelmužės ąžuolas / 66
- 22 Skinderiščio dendrologinis parkas / 68

NEPAPRASTI REIŠKINIAI / 70

- 23 Akmenio kaimo luistai / 72
- 24 Šeškinės ozas / 74
- 25 Tytuvėnų akmenų ruožai / 76
- 26 Parnidžio kopa / 78
- 27 Aukštadvario velnio duobė / 80
- 28 Karvės ola / 82
- 29 Žiupos versmės / 84
- 30 Ūlos aukštupys / 88
- 31 Žemaitkiemio meteoritas / 90

NUO GAMTOS PRIE KULTŪROS 2

- 32 Šatrija / 94
- 33 Čičinsko kalnas / 98
- 34 Galvė / 100

- 35 Gintaro įlanka / 104
- 36 Raigardas / 108
- 37 Anykščių šilelis / 110
- 38 Sukinių Mokai / 112
- 39 Liucionių uola / 114

GYVENVIETĖS / 116

- 40 Luokės ežeras / 118
- 41 Lietuvos liaudies buities muziejus / 122
- 42 Bareikavas / 124
- 43 Žagarė / 126
- 44 Klaipėda / 128
- 45 Paežerių dvaras / 130
- 46 Palėvenės vienuolynas / 132

ŪKINĖS VEIKLOS VIETOS / 134

- 47 Margionių titnago kasykla / 136
- 48 Višakio Rūda / 138
- 49 Sietuvos kūlgrinda / 142
- 50 Naujo Strūnaičio malūnas / 144
- 51 Diržių malūnas / 146
- 52 Rietavo dvaras / 148
- 53 Smalininkų uostas / 150
- 54 Ventos-Dubysos kanalas / 152
- 55 Utenos pašto stotis / 154
- 56 Lyduvėnų tiltas / 156

GYVYBINĖS VIETOS / 158

- 57 Kernavės Aukuro kalnas / 160
- 58 Rėkučių pylimas / 162
- 59 Senųjų Trakų piliavietė / 164
- 60 Kauno tvirtovė / 166
- 61 Antazavės šilo stovykla / 168
- 62 Plokštinės bazė / 170

LAIDOJIMO VIETOS / 174

- 63 Taurapilis / 176
- 64 Karmazinių pilkapiai / 178
- 65 Obelių ežero kapinynas / 180
- 66 Rasų kapinės / 182

ŠVENTOS IR KULTO VIETOS / 184

- 67 Padievaičio akmuo / 186
- 68 Laumių akmenys / 188
- 69 Akmenų rinkinys Pasvalyje / 190
- 70 Mikytų Alkos kalnas / 192

- 71 Kukaveitis / 194
- 72 Rambynas / 198
- 73 Kryžių kalnas / 202
- 74 Kairiškių Apžadų kapeliai / 206
- 75 Šiluvos koplyčia / 210
- 76 Plokščių Šventaduobė / 214
- 77 Veliuonos bažnyčia / 216
- 78 Žemaičių Kalvarija / 218
- 79 Aušros vartai / 220
- 80 Rokiškio bažnyčia / 224
- 81 Pašvitinys / 226

KŪRYBINĖS RAIŠKOS VIETOS / 228

- 82 Vieکشniai / 230
- 83 Paberžė / 232
- 84 Nirtaičių kapeliai / 234
- 85 Orvidų sodyba / 236
- 86 Pamargiai / 238
- 87 Dūkšto ir Salako mozaikos / 242
- 88 Merkinės juodoji keramika / 244
- 89 Žizmai / 246

KULTŪROS IR ISTORIJOS KRYŽKELĖS / 250

- 90 Apuolės piliakalnis / 252
- 91 Ižiniškių piliakalnis / 254
- 92 Birutės kalnas / 256
- 93 Aisėnai ir Pėžaičiai / 260
- 94 Piktupėnų mokykla / 262
- 95 Dionizo Poškos Baublys / 264
- 96 Garšvių knygnešių draugija / 268
- 97 Kražių bažnyčia / 270
- 98 Kalniškės miškas / 272
- 99 Partizanų vadų susitikimas / 274
- 100 Spaustuvė-leidykla „ab“ / 278
- 101 Tautinio atgimimo ąžuolynas / 282

- Literatūra / 284
- Žodynelis / 297
- Iliustracijų šaltiniai / 303
- Rodyklė / 306

Pratarmė

Ši knyga yra įkvėpta daugelio gražioms, unikalioms ir paslaptingoms pasaulio vietoms skirtų užsienio autorių darbų, kurie nuošalyje paprastai palieka *mūsų* tautos paveldą ir kelia pagrįstą abejonę, ar tikrai Lietuvoje nėra nieko įdomaus.

Tai pirmasis tokio turinio ir apimties leidinys, kuris skaitytojui suteikia galimybę pažvelgti į Lietuvos gamtos ir kultūros paveldą kaip nedalomą ir todėl nepaprastai įdomią gamtos, praeities ir šiandienos kultūros visumą. Jos dalelės, pasiekusios mus iš jūros periodo vandenyno dugno ar Atgimimo metais pasodinto ąžuolino pavėsio, yra išsibarsčiusios po visą Lietuvą, dažnai neįvertintos arba nepelnytai pamirštos.

Kvalifikuotai, vaizdžiai ir patraukliai pateikdami svarbiausius duomenis apie įdomiąsias Lietuvos vietas autoriai tikisi sumažinti visuomenės ir paveldo vertybių atotrūkį. Tik deramas pastarųjų pažinimas ir vertės suvokimas gali užtikrinti jų išsaugojimą ateinančioms kartoms.

Apie ką ši knyga

Knygoje kalbama apie vietas, kurios kelia susidomėjimą, kurakis užkliūva už ypatingų gamtos ir kultūros ženklų, o mintys nejučia ima sukintis apie žmonijos vertybes, istoriją ir kūrybą. Įdomių vietų sąvoka apima vaizdingas, legendines, sakralines, istorines, gamtos pažinimui reikšmingas, taip pat kūrybinės raiškos vietas. Čia patiriame pasigėrėjimo jausmą ir įgyjame žinių. Žinoma, tai vietas, kuriose norisi pabūti ilgiau, o vėliau dar kartą sugrįžti.

Milijonų ir tūkstančių metų istoriją sustingdžiusios atodangos, smegduobės, mineraliniai vandenys, paukščių migracijos keliai ir gyvūnų buveinės, priešistorinės titnago kasyklos, senovės pilių vietos, pilkapiai, slapti keliai, šventvietės ir stebuklingi paveikslai, savamokslių kūrėjų ansambliai ir mūsų istorijos įvykių vietos – šioms kruopščiai atrinktoms įdomiausioms Lietuvos vietoms yra skirti knygos puslapiai.

Įdomios vietos yra pristatomos nuosekliai, atsižvelgiant į jų pobūdį, amžių ir, žinoma, į tai, kuri įdomų jų aspektą leidinyje norima pabrėžti kaip svarbiausią. Beje, įdomių vietų sąvoka, knygos autoriams ją kiek išplėtus, taip pat apėmė vietas, kuriose galima patirti ir nematerialių vertybių žavesį. Tai tolimą praeitį menantys padavimai, juodosios keramikos meistrų dirbtuvės, kryždirbystės fenomenas, akmens mūro sienų mozaikos ir kitos vietovės, kuriose yra nesenkančių kūrybos versmių.

Sudarant įdomiausių vietų rinktinę, siekta tam tikros teminės pusiausvyros (įdomių savybių įvairovės) ir geografinio tolygumo (visų šalies regionų atstovavimo). Tačiau norime pabrėžti, jog ši įdomių vietų knyga – tai subjektyvus autorių požiūris į Lietuvos gamtą ir kultūrą. Jis remiasi asmenine mokslinė patirtimi, vertybių ir jų konteksto žinojimu.

Vietų skaičius – 101 – yra simbolinis. Jis nieku gyvu neišsemia įdomių vietų įvairovės, priešingai – pradėtas sąrašas prašyte prašosi būti koreguojamas ir tęsiamas. Skaitytojas yra raginamas pats imtis šios užduoties įgyvendinimo.

Kaip atsiranda įdomios vietos

Įdomi vieta turi tam tikrų savybių – tą *kažką*, iš dalies matomą, iš dalies juntamą, iš dalies tik žinomą dalyką, kuris sužadina žmogui pasigėrėjimo, susidomėjimo ar net pasididžiavimo jausmą. Deja, ne visada šios įdomios savybės yra ilgaamžės, jų gyvavimo trukmę dažnai nulemia gamtos veiksniai ar istorijos įvykių verpetai.

Kraštas, apylinkė, gimtieji namai – įdomių vietų yra visur. Dažnai vienos vietos įdomios vaikams, kitos – suaugusiesiems. Vienos sutraukia būrius smalsuolių, o kitos virsta vieno asmens susidomėjimo objektu. Tačiau klystume manydami, jog įdomios yra tik iš praeities paveldėtos, tėvų ar senelių mums parodytos vietos. Įdomių vietų atsiranda ir šiomis dienomis, nes jų nesiliauja kūrusi gamta. Dažnai įdomių vietų atradėjais savo rengiamų tyrinėjimų metu tampa geologai, geografai, biologai, istorikai, archeologai, kalbininkai, etnologai ar folkloro tyrėjai. Ypatingas vaidmuo tenka paveldosaugos specialistams: architektūros, dailės, želdynų, inžinerinio ir kitų rūšių paveldo žinovams.

Be abejonės, su įdomių vietų atsiradimu ir gyvavimu glaudžiai susiję meno kūrėjai, taip pat tautos šviesuoliais ir kartais keistuoliais vadinamos asmenybės. Tačiau šiais atvejais nepaprastai svarbia įdomios vietos dalimi tampa pats jos kūrėjas, vietoje reiškiamų siekių ir idėjų turėtojas.

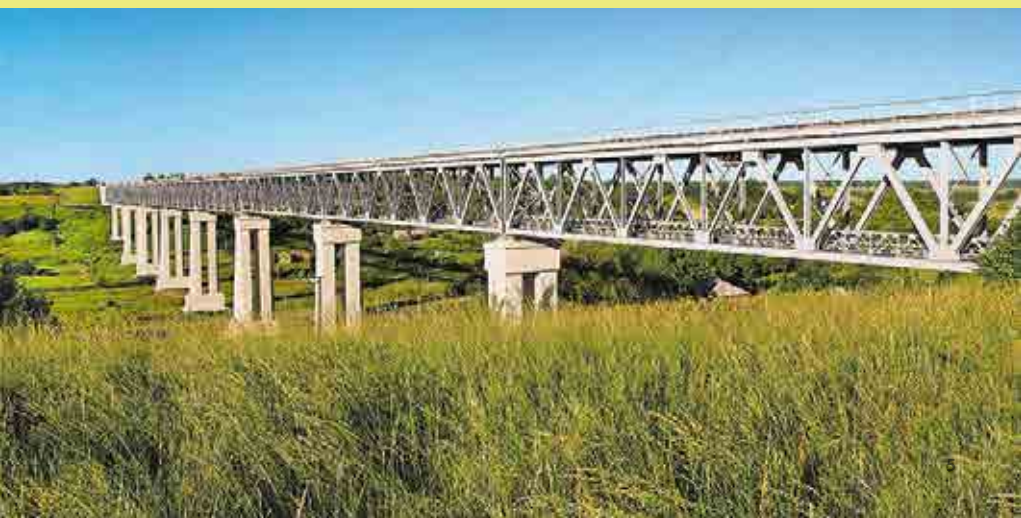

Kaip naudotis šia knyga

Trylika skyrių, pažymėtų skirtingomis spalvomis, apima knygoje pristatomas ir atitinkama eilės tvarka sunumeruotas įdomiausias Lietuvos vietas. Ši sąlyginė klasifikacija remiasi tam tikrais vietų atrankos principais, taikytais knygos autorių ir glaustai paaiškintais pradedant kiekvieną skyrių.

Kiekvienos vietos aprašymas parengtas prisilaikant tam tikros vidinės struktūros. Žemėlapis, QR kodas ir koordinatės yra pagrindinė nuoroda į geografinę įdomios vietos padėtį. Laiko juosta parodo vietos atsiradimo ar sukūrimo datą. Tačiau svarbiausia yra tekstas ir iliustracijos.

Tekstu siekiama atskleisti įdomias aprašomų vietų savybes. Tekstą iliustruoja kruopščiai parinktos arba autorių parengtos iliustracijos: nuotraukos, piešiniai ir schemas. Žodžiai, kurių reikšmės platesnei visuomenei gali būti nežinomos, yra glaustai paaiškinti žodynėlyje. Aprašant vietą, svarbios yra schemas – jos parodo konkrečios įdomios vietos kontekstui suprasti svarbių kitų vietų paplitimą ar bendrą jų skaičių. Dar daugiau papildomų duomenų skaitytojas gali rasti literatūros šaltiniuose. Naudinga yra ir visapusiška knygos turinio rodyklė.

Knygos skyrių žyminti spalva

Numeris vietų sąraše ir Lietuvos žemėlapyje (p. 12–13)

10

Įdomios vietos pavadinimas

Paantraštė, nurodanti, kuo vieta yra įdomi

SMARDONĖ

Didžiausia karstinė versmė

Smardonės versmė

Terminai ir sąvokos, kurių reikšmė glaustai paaiškinta knygos žodynelyje (p. 297–302)

Pagrindiniai duomenys apie vietą – jos padėtį, dydį, išvaizdą ir naudojimą, ypatumus, kompleksškumą, priklausomybę ir kita

Smardonė, Dvaro verdene dar vadintas šaltinis, trykšta Likėnų kurorte, reabilitacijos ligoninės parke. Šios smegduobės skersmuo 15–17 m.

Virš vandens iškilęs neaukštas (apie 1,5 m) žolė apaugęs jos šlaitas. Iš šaltinio liejasi spūdinis vėlyvojo **devono periodu** susidariusiame Tatulos sluoksnyje susikaupęs vanduo, turintis sieros vandenilio kvapą. Vanduo iš smegduobės nuteka Smardonės upeliu (dešinysis Tatulos intakas), kurio nuotėkis 120–540 l/s. Metams bėgant, debitas kinta ir didžiausią rodiklį pasiekia per pavasarinį polaidį. Vandens temperatūra paprastai svyruoja apie 7–7,5 °C.

Šaltinio mineralizacija siekia net 2443 mg/l. Ne mažiau žinoma antroji Smardonės versmė trykšta 7 km į pietvakarius nuo parko šaltinio.

Seniausias žinios apie gydomąsias Smardonės šaltinio savybes siekia XVI a. pabaigą. Pirmas tikslus šio šaltinio vandens tyrimus atliko ir 1816 m. jų rezultatus paskelbė įžymusis elektrochemikas Teodoras fon Grotusas (1785–1822) iš Gedučių (Pakruojo r.). Kad vandenyje yra sieros vandenilio ir anglies dioksido, jis nustatė amoniakiniu tirpalu paveiktą mineralinį vandenį švino acetate. T. Grotusas pirmasis suvokė apylinkėse slūgsančių gipso sluoksnių, smegduobių ir Smardonės versmės sąsajas.

XIX a. dar kelis kartus buvo atlikti Smardonės šaltinio vandens cheminės sudėties tyrimai ir 1890 m. Likėnuose oficialiai atidarytas

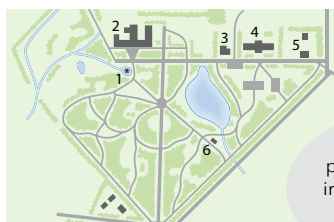
12 000–8 000 m.

0

Scheminė laiko juosta su atskaitos tašku erų sandūroje. Čia datuojamas vietas arba knygoje pristatomų įdomių jos savybių atsiradimas.

Linijinis mastelis

Įdomi vieta

Iliustracijų paaškinimai. Autoriai ir šaltiniai yra nurodyti iliustracijų sąrašė (p. 303–306).

Likėnų sanatorijos parko schema (1982 m.):

- 1) Smardonės versmė;
- 2) Gydomasis korpusas;
- 3) Administracinis korpusas;
- 4) Miegamasis korpusas;
- 5) Gyvenamieji namai;
- 6) Biuvetė.

QR kodas

Smardonės vandenys nuteka upelių galinga srove.

kurortas su gydyklos pastatu, ligonių ir medicinos personalo namais. Jau pirmaisiais metais čia gydėsi 168 ligoniai, daugiausia dvarininkai ir kunigai. Daugelis jų pasveiko, kitiems sveikata pagerėjo, bet po kelerių metų kilęs gaisras minėtus pastatus sunaikino ir kurorto veikla nutrūko. Galbūt tam įtakos turėjo prie Smardonės tuo metu atsivėrusi gili smėgdubė.

1938 m. kurortas atgijo naudodamas žmoniems gydyti ir mineralinį vandenį, ir gydomojomis savybėmis pasižymintį purvą iš Likėnų durpyno. Vėliau kurorto plėtrą paspartino 1972 m. pradėti specialūs geologiniai ir hidrogeologiniai tyrimai, juos atliekant buvo išgręžti keli nepaprastai gilūs gręžiniai. Vienas iš jų – net 1011 m gylio – pasiekė kristalinį Žemės pamatą!

Nustatyta, jog kvapą skleidžiantis sieros vandenilis Smardonės šaltinio vandenyje susidaro redukuojantis sulfatams, kurių gana daug (iki 1200–1500 mg/l) yra Tatulos gipsingo sluoksnio požeminiame vandenyje. Šiam procesui reikalinga organinė medžiaga į vandeningąjį sluoksnį patenka iš užpelkėjusių

plotų, o toliau vykstantiems biocheminiams procesams savo ruožtu yra būtinos sulfatų redukuojančios bakterijos.

Deja, šandien Likėnų mineralinio požeminio vandens telkinio tyrimai rodo, kad sieros vandenilio gausis mineralinis vanduo, kuris atitiktų standartus, beveik nesusidaro dėl žmogaus ūkinės veiklos, ypač sovietiniais metais atliktos melioracijos.

Pasvalys 🚗 – 23 km

Biržai 🚲 – 9 km

Pabiržė 🚶 – 2 km

Keliavimo priemonės ženklis ir atstumas nuo artimiausių miestų, miestelių

56.200110, 24.623510

Vietos padėtis Lietuvos teritorijoje

Vietos koordinatės WGS 84 formatu su paaškinimais

LŪKSTAS

Kur Žemaitijos gintaro radimvietė?

Lūksto šiaurės rytuose – Gintaro vardą turinti įlanka

Lūkstas telkšo Vidurio Žemaičių aukštumoje, į pietus nuo Varnių (skiria Debesų pelkė). Ežero plotas – net 1016 ha, bet vidutinis gylis vos 3 m (giliausios vietos – 7–8 m). Į ežerą įteka keli maži upeliai: Domantas, Gardena, Unguris ir kt., o šiauriniame gale išteka Varnelė – Virvytės aukštupys.

Lūkste nuo seno randama gintaro. 1956 m. J. Kulevičiaus rastas gabalas svėrė 250 g, 1960 m. rastas B. Krainско – 152,3 g, 1988 m. rastas R. Poškevičiaus – 180 g.

Plačiais lėkštašlaičiais **atabradais** garsėjančio Lūksto kilmė susijusi su paskutiniu ledynu Lietuvoje. Rytiniame ežero krante kalvos šiek tiek senesnės. Čia besitraukiantis ledynas stabtelėjo. Vakariniame krante kalvagūbriai žymi taip pat iš vakarų atslinkusio ledyno plaštakos pakraštį, tik šiek tiek jaunesnį. Tarp šių gūbrių susitvenkusių prieledyninių marių vanduo vienu metu tyvuliavo net 200 m aukštyje virš dabartinio jūros lygio! Tada tos marios sėmė ir ežero vietoje dunksojusį milžinišką ledo luistą. Ledynui traukiantis, marių lygis nuslūgo, sumažėjo užlieti plotai. Piečiau Varnių tas didelis ežeras pasidalijo į du – Paršežerio-Lūksto ir Biržulio-Stervo. Iš lėto tirpo palaidoto ledo luistas. Lūksto dugno tyrimai rodo, jog giliausios vietos yra prie rytinio kranto. Matyt, čia kadaise būta upės vagos.

Lūksto gintaras –
viena didžiausių ežero
paslaptių

Iš Skandinavijos per Baltijos jūrą šlinkę ledynai ne vien prisidėjo prie Žemaičių aukštumos susidarymo, bet ir išnešiojo gintarą kartu su kita morenine medžiaga, iš kurios gintaras ilgainiui buvo išplautas ledyno tirpsmo, upių ir ežerų vandens. Lūksto gintaro yra iki šiol. Randama jo dažniausiai po audros arba pavasarį, kai ežero ledų likučius vėjas sustumia į seklumas šiaurės rytinėje pakrantėje. Svarbiausias veiksnys – vėjo kryptis iš pietų ar pietvakarių.

Gintarų įlanka (*Gintarnyčia*) praminta ežero dalis padavimuose laikoma paskandintos bažnyčios arba varpo vieta. Akivaizdu, jog tai atspindys senosios sakralinės reikšmės, kurią šiai vietai praeityje teikė žmonės. Istorija mena, kad senieji prūsai gintaro radimvietes Sembos pusiasalio pakraščiais laikė šventomis ir, atrodo, net buvo palikę kontroliuoti žiniams.

Pagarba senieji varniškiai buvo apgaubę ir Lūksto gintarą. Didžiausią (250 g) žinomą jo gabalą, suvyniotą į skepetaitę, radėjas J. Kulevičius laikė garbingiausioje trobos kertėje ir nelabai norėjo leisti ilgai vartyti rankose – taip savo 1973 m. įspūdžius grįžęs iš Varnių aprašė prof. Česlovas Kudaba. Ypatingą žmonių ir šio gintaro ryšį atskleidžia varniškės L. Zimantienės žodžiai, jog „kiekvienam yra skirtas laikas, kada jis gali gintaro rasti, tik reikia mokėti laukti ir tai suprasti“.

Apie Lūkstą sukurta daug legendų: neva ežeras nusileidęs kaip debesis atspėjus jo vardą (*Lūksts, Lūksts!*); kad čia yra nuskendusio bažnyčia ar vienas iš Varnių varpų, kuris atsiliepia savo broliui miestelyje (*Skindau, brolau!*); žmonėms yra tekę matyti išplaukiančią aukso pilną skrynį su jos sargu ponaičiu ir panašiai. Bet užvis dažniausiai pasikartoja motyvas, kad kartą, Šv. Petro dieną, birželio 29-ąją, Lūkstas pakils kaip kadaise nusileidęs ir užlies Varnius su visais čia susirinkusiais maldininkais. Dažnai spėliojama, kada ir kokiomis aplinkybėmis tai atsitiks, tačiau niekas negali paaiškinti šio tikėjimo kilmės. Tik prisimenama, kad jeigu per Šv. Petro atlydus pradėdavo lyti, senesnės kartos žmonės skubėdavo greičiau sugrįžti namo...

Kryžkalnis 🚗 – 51 km

Rietavas 🚗 – 34 km

Telšiai 🚗 – 31 km*

* Atstumas iki Varnių.

55.722705, 22.354608

BALINIS VĖŽLYS

Reliktinė gyvūnijos rūšis

Vėžlys pasižymi puikiu regėjimu ir savo grobj seką įsmeigęs akis lyg vanagas.

Kučiūliškės herpetologiniame (vėžlių) draustinyje (80 ha) gyvena maždaug 160 balinių vėžlių populiacija.

Kai po ilgos pertraukos vėžlių būrio atstovas balinis vėžlys (*Emys orbicularis*) vėl buvo pastebėtas Pietų Lietuvoje 1976 m., netrukus buvo įrašytas į Lietuvos raudonąją knygą.

Alytaus apskrityje yra dar keletas vietovių, kuriose aptinkama vėžlių: Juodbalės draustinis, Petroškų miškas, Bestraigiškės, Šlavantų, Stračiūnų, Karklėnų kaimų apylinkės.

Balinis vėžlys, žmonių paprastai vadinamas geležine varle, yra vienas seniausių ir paslaptiniausių Lietuvos gyvūnų. Tai senosios mūsų planetos gyvūnijos atstovas. Manoma, jog šie vėžliai Žemėje gyvena jau **mezozojaus** eroje – maždaug prieš 240–70 mln. m. pr. m e.!

Balinių vėžlių paplitimo arealas apima Vidurio ir Pietų Europą, Šiaurės Afriką, o per Lietuvą eina tik šiaurinė šių gyvūnų paplitimo arealo riba. Tai paaiškina, kodėl balinių vėžlių gausiausia pietinėje Lietuvos dalyje, visų pirma, vandeningose Veisiejų, Leipalingio, Seirijų apylinkėse.

Baliniai vėžliai gyvena negiluose telkiniuose lėkštais krantais: pelkaitėse, kūdrose, nedideliuose ežerėliuose ar senvagėse. Šaltakraujams vėžliams ne mažiau svarbi sausuma ir saulės šiluma, bet pajutę pavojų jie linkę nerti į vandenį ir įsirausti į dumblą.

Vėžlių buveinė –
neįžengiamos balos

Vėžlio šarvas užauga iki 18–20 cm ilgio ir yra itin stiprus (nesutraiskomas net vežimo ratų!), bet patys vėžliai auga ilgai, subręsta tik po 6–8 metų ir yra ilgaamžiai. Tai gerai jaučiantys ir matantys plėšrūs gyvūnai, kurie vakarop išėję medžioti paprastai gaudo vandens vabzdžius ar vėžiagyvius, ypač pilvakojus moliuskus. Tačiau priešų turi ir jie patys: jų kiaušinius dažnai iškasa ir sunaikina šernai, barsukai ar lapės.

Pavasarij vėžliai iš vandens šliaužia į sausumą ir ant kupstų ar kranto šildosi saulėkaitoje. Šiluma pagerina jų organizmo funkcijas. Birželį ir kartais liepą patelės nušliaužia toli į sausumą, kojomis išsikasa duobutę ir padeda 7–20 baltų pailgų kiaušinių. Iš jų po 2–3 mėnesių išsirytę vėžliukai ten pat žemėje iki pavasario ir peržiemoja. Suaugę vėžliai, per vasarą gerai pasimaitinę ir sustorėję, žiemą ramiai miega įsirausę į dumblą.

Seniau vėžlių būta daug daugiau. Jų buvo galima pamatyti Dzūkijoje, Žemaitijoje ir Aukštaitijoje. Apie Leipalingį net buvo sakoma, kad sutikti geležinę varlę – laimės ženklas.

Tačiau senojoje pasauležiuroje vėžlys yra gyvūnas skriaudikas. Esą kadaise už skriaudą silpniesiems Dievas uždėjęs vėžliui šarvus ir todėl šis dabar galįs tik šliaužioti arba plaukioti.

Netarai *geležinė varlė* buvo posakių ir priežodžių objektas, pavyzdžiui, lėtai einančiajam

sakya: „Kerėploja kaip geležinė varlė“, o stiprų balsą turinčiam asmeniui: „Rėkia kaip geležinė varlė.“

Vėžliai nyko. XX a. pirmoje pusėje daugiausia jų buvo likę Alytaus apskrities vietovėse: apie Leipalingį, Seirijus, Alovę, Daugus ir kitur. Žmonės nelaikė jų žalingais. Kartais netgi vartodavo vėžlių šarvų miltelius kaip vaistus nuo vidaus ligų, ragaudavo jų mėsos, šarvus naudojo kaip muilines ar trintuvus kietoms medžiagoms (pvz., pipirams) trinti. Labiausiai vėžliai kentėdavo nuo piemenų, kurie žaisdami bandydavo šarvų tvirtumą, taip pat jiems kenkė visuotinis pelkių ir pievų sausinimas. Sovietmečio ūkio pobūdis šį žalingą poveikį tik stiprino. Toliau seklėjo vėžlių gyvenami vandens telkiniai, medžiais ir krūmais apaugo jų krantai ir jų link vedantys takai. Dabar balinių vėžlių populiacija Lietuvoje (apie 500–600) yra trapi ir niekas negali pasakyti, kas jos laukia.

Merkinė 🚗 – 23 km

Leipalingis 🚗 – 13 km

Seirijai 🚲 – 10 km

54.182263, 23.897679
(Kučiuliškės draustinis)

DŪKŠTO IR SALAKO MOZAIKOS

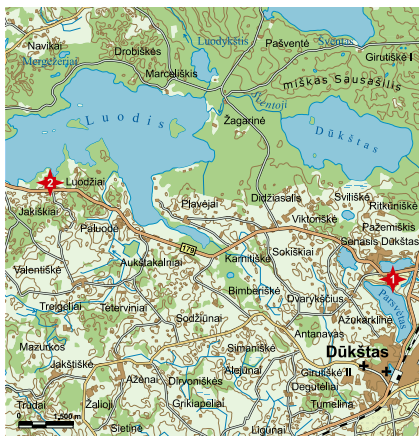
Unikali pastatų puošyba

Luodžių dvaro gyvenamojo namo cokolio fragmentas (1858 m.)

Dekoruoti pastatai priklauso Sėnojo Dūkšto ir Luodžių dvarams prie Salako–Dūkšto plento. Pirmasis įkurtas XVIII a. pabaigoje–XIX a., antrasis – XIX a. Baigiant iš akmenų sumūrytų pastatų apdailą, į šviesios spalvos tinko skiedinį tarp stambių akmenų buvo įspausti skaldos gabalėliai. Stilizuotais mozaikų motyvais – geometrinėmis augalų, gyvūnų, žmonių figūromis – papuoštas gyvenamųjų pastatų cokolis ir tvartų lauko sienos. Ypač gausiai dekoruotos sudegusio Senojo Dūkšto tvarto laukujės sienos ir Luodžių dvaro gyvenamojo namo cokolis.

Statyba iš lauko akmenų XVIII–XIX a. paplito visoje Lietuvoje, o labiausiai – šiaurės rytinėje šalies dalyje. Visuomeniniai, gyvenamieji, ūkiniai ir gamybiniai pastatai: bažnyčios, užieigos, sandėliai, tvartai, malūnai buvo statomi iš akmens arba akmenis derinant su plytomis, plūkto molio ir medžio konstrukcijomis. Tai buvo puikus būdas panaudoti pigias ir patvarias vietines statybines medžiagas. Mūrytų akmenų pastatai, dar vadinami lapidiniais, tapo vienu ryškiausių XIX a. pirmos pusės ir Vidurio Lietuvos architektūros, kurią veikė **romantizmo** srovės, bruožų.

Minėto laikotarpio akmeninį mūrą mėgta puošti akmenėlių skalda. Tarpuose tarp akmenų ji suteikdavo skiedinio paviršiui ir papildomo atsparumo. Kai kur Šiaurės rytų Lietuvoje šis dekoras virto unikaliomis,

Luodžių dvoro gyvenamasis namas dekoruotas cokoliu

- 1) Senasis Dūkštas
- 2) Luodžiai

Senojo Dūkšto dvoro tvarto siena (1840 m.)

dinamiškėmis, nesikartojančių motyvų mozaikomis. Jose nesunku atpažinti stilizuotus augalų motyvus (gėles, medžius, lapelius), žmonių figūras (medžiotojus, moteris su ilgais sijonais), gyvūnus (šunis – skalikus, miško žvėris, ganderus, žirgus). Geometrinės, daugiausia apskritimo formos, spinduliais suskaidytos figūros primena ant XIX a. medinių verpsčių išraižytus dangaus kūnus – saulę ir žvaigždes. Be šios simbolių kalbos, ant 1840 m. pastatyto Senojo Dūkšto tvarto sienų yra ir lenkų kalba sudėliotų liaudiškų sentencijų apie darbą, pavyzdžiui: „Darbą visada reikia baigti“, „Gera diena, sveikink darbo žiedus“. Prisiminimą apie save paliko ir tvartą mūrijęs, matyt, samdomas meistras Stanislovas Gedemovičius, jo padėjėjas Zakševskis ir kiti tik iš inicialų žinomi asmenys.

meistrų kūryba, kaip tvirtinta iki šiol. Pavyzdžiai iš Šiaurės vakarų Latvijos (akmens skaldos mozaika puošti XIX a. dvarai Grenčiuose, Okteje ir kitur) verčia manyti, jog ši didesnį regioną apimanti tradicija dar laukia nuodugnių tyrinėjimų.

Akmens mūro pastatai buvo puošiami mozaikomis išties savitai. Kartais motyvus diktavo pastato paskirtis (pavyzdžiui, ant Tiltgalių koplyčios (Panevėžio r.) gausu kryželių, išdėliota Apvaizdos akis, taurės), bet ryškiausia čia meistrų vaizduotė.

Ignalina 🚗 – 30 km*

Visaginas 🚗 – 21 km

Salakas 🚗 🚲 – 3 km

* Atstumas iki Luodžių.

Nors mozaikomis puoštų pastatų planai, forma ir elementai analogiški lietuvių liaudies medinės statybos pavyzdžiams, šiandien negalima pasakyti, ar mozaikos tikrai yra vietinių

1) 55.571259, 26.176993

(Luodžiai)

2) 55.545662, 26.325709

(Senasis Dūkštas)